

1

Βερολίνο, χειμώνας 1996

Είμαι ζαλισμένη από το πιτό και ελίσσομαι σαν αυτοκίνητο ανάμεσα στο πλήθος του σταθμού της Αλεξάντερ Πλατς. Αρκετές φορές υπολογίζω εσφαλμένα το πλάτος μου και πέφτω πότε πάνω σε κάποιο σκουπιδοτενεκέ πότε σε κάποιο στύλο διαφημίσεων. Αύριο θα βγουν στο δέρμα μου μελανιές, σαν φωτογραφία από αρνητικό.

Ένας άντρας απομακρύνεται από τον τοίχο χαμογελαστός, κλείνοντας το φερμουάρ του. Του λείπουν μερικά δόντια και τα κορδόνια του: το πρόσωπο και τα παπούτσια του έχουν τα ίδια χάλια. Ένας άλλος άντρας με φόρμα και με μια σκούπα σαν σάρωθρο γηπέδου του τένις μαζεύει απολυμαντικά σφαρίδια από την αποβάθρα. Διαγράφει τόξα από πράσινη σκόνη, αποτσίγαρα και κάτουρα. Ένας μεθυσμένος βαδίζει σαν να μην τον αντέχει το έδαφος.

Παίρνω το μετρό για Όστμπαρχοφ, απ' όπου θα πάρω τον περιφερειακό σιδηρόδρομο για Λειψία, δυο ώρες από Βερολίνο. Κάθομαι σ' ένα πράσινο παγκάκι. Βλέπω πράσινα πλακάκια, ανασαίνω πράσινο αέρα. Ξαφνικά δεν αισθάνομαι και πολύ στα καλά μου. Νιώθω την ανάγκη να βγω αμέσως στην επιφάνεια και ανεβαίνω ξανά τις σκάλες. Έξω, η Αλεξάντερ Πλατς είναι μια τεράστια έκταση από γκρίζο τσιμέντο σχεδιασμένη έτσι ώστε να κάνει τους ανθρώπους να αισθάνονται μικροί. Το πετυχαίνει.

Χιονίζει. Μέσα από το λασπόχιονο κατευθύνομαι προς το σημείο όπου ξέρω ότι υπάρχουν τουαλέτες. Οι τουαλέτες είναι κι αυτές σκαμμένες μες στη γη, όπως και οι γραμμές του μετρό, αλλά

κανείς δεν σκέφτηκε να τις συνδέσει με το σταθμό που εξυπηρετούν. Καθώς κατεβαίνω τα σκαλιά, αισθάνομαι πολύ έντονη τη μυρωδιά αντισηπτικού.

Μια μεγαλόσωμη γυναίκα με μοβ ποδιά και κραυγαλέο μείκαπ στέκεται στο βάθος. Στηριγμένη σ' έναν πάγκο με τζάμι, φυλάει το θησαυρό της από προφυλακτικά, χαρτομάντιλα και ταμπόν. Είναι ολοφάνερο ότι αυτή η γυναίκα δεν φοβάται τα συντρίμια της ζωής. Έχει λαμπερό λείο δέρμα και απανωτά διπλοσάγονα. Πρέπει να είναι γύρω στα εξήντα πέντε.

«Καλημέρα», λέω. Αισθάνομαι αμήχανα. Έχω ακούσει ιστορίες με βρέφη όπου οι Γερμανοί ζύγιζαν την εισαγόμενη ποσότητα τροφής και την εξαγόμενη ποσότητα περιττωμάτων στην προσπάθειά τους να βρουν το μέτρο της ζωής. Έβρισκα ανέκαθεν απρόσφορο αυτό το είδος μαμαδίστικου ακροατηρίου. Χρησιμοποιώ τις τουαλέτες, βγαίνω και ρίχνω ένα κέρμα στο πιατάκι της. Ξαφνικά σκέφτομαι ότι σκοπός των σταγονιδίων απολυμαντικού είναι να καλύψουν τη μυρωδιά των ανθρώπινων σωμάτων με κάτι χειρότερο.

«Πώς είναι τα πράγματα επάνω;» ρωτάει η γυναίκα δείχνοντας με το κεφάλι την κορυφή της σκάλας.

«Κάνει ψοφόκρυο». Στερεώνω το σακιδιάκι μου. «Αλλά δεν είναι πολύ άσχημα, δεν έχει πολύ πάγο».

«Και πού είσαι ακόμα», λέει με περιφρόνηση.

Δεν ξέρω αν το ύφος της κρύβει απειλή ή περηφάνια. Είναι αυτό που λένε *Berliner Schnauze*: ό,τι θέλουν να σου πουν, το λένε χωρίς περιστροφές. Αυτός είναι ο τρόπος τους: σου το πετούν κατάμουτρα. Δεν θέλω να μείνω εδώ, αλλά δεν θέλω και ν' ανέβω έξω, στο κρύο. Η μυρωδιά του απολυμαντικού είναι τόσο έντονη που μου είναι αδύνατον να καταλάβω αν αισθάνομαι χειρότερα ή καλύτερα.

«Είμαι εδώ είκοσι ένα χρόνια, από το χειμώνα του '75. Έχω δει πολύ χειρότερα».

«Είναι πολύς καιρός».

«Αν είναι λέει... Έχω τους τακτικούς πελάτες μου, πίστεψέ με. Με ξέρουν και τους ξέρω. Είχα κι έναν πρίγκιπα μια φορά, έναν φον Χοεντσόλερν».

Σκέφτομαι ότι τον πρίγκιπα τον χρησιμοποιεί σίγουρα με

ΒΕΡΟΛΙΝΟ, ΧΕΙΜΩΝΑΣ 1996

17

όλους. Αλλά πιάνει —μου κινεί την περιέργεια. «Αχά! Πριν από την πτώση του Τείχους ή μετά;»

«Πριν. Είχε έρθει ημερήσια εκδρομή από τη Δύση. Είχα κάμποσους Δυτικούς παλιά, ξέρεις. Με κάλεσε» —χτυπάει ελαφρά το πλούσιο στήθος της με την παλάμη της— «στο παλάτι του. Αλλά δεν μπορούσα, φυσικά, να πάω».

Δεν μπορούσε, φυσικά, να πάει: δύο χιλιόμετρα πιο μακριά υψωνόταν το Τείχος του Βερολίνου και δεν υπήρχε περίπτωση να το περάσει. Μαζί με το Σινικό Τείχος της Κίνας, ήταν μία από τις μακρύτερες κατασκευές που χτίστηκαν ποτέ για να χωρίζουν τους ανθρώπους. Όσο πιο γρήγορα παύει να γίνεται πιστευτή η ιστορία της, τόσο περισσότερο μου κινεί το ενδιαφέρον. Ξαφνικά δεν μου μυρίζει πια τίποτα. «Ταξιδέψατε καθόλου αφότου έπεσε το Τείχος;» τη ρωτάω. Τινάζει προς τα πίσω το κεφάλι της. Παρατηρώ ότι φοράει μοβ αϊλάινερ που, από τη γωνία που την κοιτάζω τώρα, φωσφορίζει.

«Όχι ακόμα. Αλλά θα ήθελα. Στο Μπαλί, ας πούμε. Ή στην Κίνα. Ναι, στην Κίνα». Χτυπάει το βαμμένο νύχι της στο τζάμι και ονειροπολεί με το βλέμμα καρφωμένο στο κενό πάνω από τον αριστερό μου ώμο. «Ξέρεις τι θα 'θελα πραγματικά να κάνω; Θα 'θελα να ρίξω μια ματιά σ' εκείνο το δικό τους Τείχος».

Το τρένο βγαίνει από τον Όστμπαρχοφ και κινείται πια με σταθερή ταχύτητα. Ο λικνιστικός ρυθμός με ηρεμεί, παύω να χτυπώ νευρικά τα δάχτυλά μου. Από τα μεγάφωνα ακούγεται η φωνή του οδηγού που ανακοινώνει τις στάσεις: Βανζέε, Μπίτερφελντ, Βυρτεμβέργη. Στη βόρεια Γερμανία, βρίσκομαι στο γκριζό άκρο του φάσματος: γκριζα κτίρια, γκριζο χώμα, γκριζα πουλιά, γκριζα δέντρα. Έξω, η πόλη και μετά η ύπαιθρος ξετυλίγονται μπροστά στα μάτια μου σε άσπρο και μαύρο.

Η χτεσινή νύχτα είναι μια εικόνα θολή από καπνό: μία ακόμα συνεδρία στην μπιραρία με τον Κλάους και τους φίλους του. Δεν πρόκειται όμως για ένα από αυτά τα χανγκόβερ όπου διαγράφεις τελείως την επόμενη μέρα, αλλά από εκείνο το πιο ενδιαφέρον είδος, όπου οι καταστρεμμένες συνάψεις ανασυγκροτούνται, εγκαταλείποντας μερικές φορές τα παλιά τους μονοπάτια και δημιουρ-

γώντας άλλα, παράξενα. Θυμάμαι πράγματα που δεν θυμόμουν πριν —πράγματα που δεν προέρχονται από το τακτοποιημένο απόθεμα αναμνήσεων που αποκαλώ παρελθόν μου. Θυμάμαι το μουστάκι της μητέρας μου στον ήλιο, το έντονο αίσθημα πείνας και απώλειας της εφηβείας, τη μυρωδιά καμένης κιμωλίας από τα φρένα του τραμ το καλοκαίρι. Νομίζεις ότι έχεις το παρελθόν σου ταξινομημένο σε κεφάλαια, αλλά εκείνο περιμένει κάπου να ανασυγκροτηθεί.

Θυμάμαι που μάθαινα γερμανικά —τόσο ωραία, τόσο παράξενα— στο σχολείο στην Αυστραλία, στην άλλη άκρη της γης. Η οικογένειά μου απορούσε που μάθαινα μια τόσο παράξενη και ακόκηνη γλώσσα, η οποία ήταν μάλιστα —αν και ήταν, φυσικά, αρκετά καλλιεργημένοι για να πουν κάτι τέτοιο— και γλώσσα του εχθρού. Εμένα όμως μου άρεσε η δομή της, που μου θύμιζε τουβλάκια Λέγκο: έπαιρνες μικρές λεξούλες, τις ένωνες κι έφτιαχνες άλλες, μακριές και ευέλικτες. Έτσι άρχιζαν να υπάρχουν πράγματα που δεν είχαν όνομα στη δική μου γλώσσα: *Weltanschauung*, *Schadenfreude*, *sippenhaft*, *Sonderweg*, *Scheissfreundlichkeit*, *Vergangenheitsbewältigung*. Μου άρεσε όλη η γκάμα λέξεων με πρώτο συνθετικό την καρδιά. Και μου άρεσε η τάξη, η ευθύτητα που φανταζόμουν ότι είχαν οι κάτοικοι. Αργότερα, τη δεκαετία του 1980, ήρθα να μείνω για ένα διάστημα στο Δυτικό Βερολίνο και για πολύ καιρό αναρωτιόμουν τι συνέβαινε πίσω από εκείνο το Τείχος.

Μια γυναίκα με τεράστια κοιλιά ξετυλίγει σάντουιτς με μαύρο ψωμί απέναντί μου. Μέχρι στιγμής έχει καταφέρει να προσποιστεί πως δεν υπάρχω, μόλο που, αν δεν προσέχαμε και οι δυο, τα γόνατά μας θ' αγγίζονταν. Πάνω στα φρύδια της έχει ζωγραφίσει τόξα έκπληξης ή απειλής.

Σκέφτομαι τα αισθήματα που έχω αναπτύξει για την πρώην Λαοκρατική Δημοκρατία της Γερμανίας. Είναι μια χώρα που δεν υπάρχει πια, να όμως που εγώ βρίσκομαι σ' ένα τρένο που τη διασχίζει —τα ετοιμόρροπα σπίτια της, τους σαστισμένους ανθρώπους της. Για να περιγράψω αυτά τα αισθήματα, πρέπει να φτιάξω μια λέξη με Λέγκο: τρομο-ειδύλλιο. Τα αισθήματά μου είναι βουβά, αλλά δεν θέλω ν' απαλλαγώ απ' αυτά. Το ειδύλλιο προέρχεται από το όνειρο για έναν καλύτερο κόσμο που θέλησαν να οι-

ΒΕΡΟΛΙΝΟ, ΧΕΙΜΩΝΑΣ 1996

19

κοδομήσουν οι Γερμανοί κομμουνιστές από τις στάχτες του ναζιστικού παρελθόντος τους: από τον καθένα ανάλογα με τις ικανότητές του, στον καθένα ανάλογα με τις ανάγκες του. Ο τρόμος προέρχεται από ό,τι έκαναν εν ονόματί του. Η Ανατολική Γερμανία εξαφανίστηκε, αλλά τα απομεινάρια της είναι ακόμα εδώ.

Η συνταξιδιώτισσά μου βγάζει ένα πακέτο δυτικά τσιγάρα, που καθώς φαίνεται είναι η πιο δημοφιλής μάρκα μετά την πτώση του Τείχους. Ανάβει ένα και φυσάει τον καπνό πάνω από το κεφάλι μου. Μόλις τελειώνει, το σβήνει στο τασάκι, σταυρώνει τα χέρια στη μέση της και αποκοιμιέται. Φιξαρισμένη με μολύβι, η έκφρασή της δεν αλλάζει καθόλου.

Επισκέφτηκα για πρώτη φορά τη Λειψία το 1994, σχεδόν πέντε χρόνια μετά την πτώση του Τείχους, το Νοέμβριο του 1989. Η Ανατολική Γερμανία σου έδινε ακόμα την αίσθηση μυστικού περιτειχισμένου κήπου, ενός μέρους χαμένου στο χρόνο. Δεν θα εκπλησσόμουν καθόλου αν τα πράγματα είχαν διαφορετική γεύση εδώ: αν τα μήλα είχαν, λόγου χάρη, γεύση αχλαδιού και το κρασί αίματος. Η Λειψία ήταν το επίκεντρο αυτού που αποκαλούν όλοι σήμερα *die Wende* —η Αλλαγή. *Wende* ήταν η ειρηνική επανάσταση εναντίον της κομμουνιστικής δικτατορίας στην Ανατολική Γερμανία, η μόνη επιτυχημένη επανάσταση στη γερμανική ιστορία. Η Λειψία ήταν η αφετηρία και η καρδιά της. Σήμερα, δυο χρόνια αργότερα, ξαναγυρίζω εδώ.

Το 1994, βρήκα μια πόλη χτισμένη με συνεχείς προσθήκες. Ελικοειδείς δρόμοι, ετοιμόρροπα περάσματα μέσα από κτίρια που σ' έβγαζαν ξαφνικά στο επόμενο τετράγωνο και χαμηλές στοές που διοχέτευαν τον κόσμο σε υπόγεια μπαρ. Ο χάρτης μου δεν είχε καμία σχέση με τη ζωή στη Λειψία. Οι μνημένοι έπαιρναν κρυφούς παράδρομους μέσα από κτίρια ή σοκάκια μεταξύ οικοδομικών τετραγώνων που δεν υπήρχαν στο χάρτη και κινούνταν υπεργείως και υπογείως. Χάθηκα τελείως. Έψαχνα να βρω το μουσείο της Στάζι στο Ρούντε Έκε, το κτίριο στη «στρογγυλή γωνία» όπου ήταν παλιά τα γραφεία της Στάζι. Ήθελα να δω τον τεράστιο μηχανισμό του ανατολικογερμανικού Υπουργείου Κρατικής Ασφάλειας.

Η Στάζι ήταν ο εσωτερικός στρατός με τον οποίο η κυβέρνηση